

Wytyczne w zakresie rozpoznawania i postępowania z migrantami - ofiarami przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć

PROTECT – Zapobieganie przemocy seksualnej
i przemocy ze względu na płeć wobec migrantów oraz
wzmocnienie wsparcia dla ofiar

2020

The project is funded by
the European Union's Rights, Equality
and Citizenship Program

Opinie wyrażone w niniejszej publikacji są opiniami autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji (IOM) lub Unii Europejskiej (UE). Zastosowane oznaczenia i prezentacja materiałów nie implikują wyrażenia jakiegokolwiek opinii IOM lub UE dotyczącej statusu prawnego jakiegokolwiek kraju, terytorium, miasta lub obszaru, lub jego władz, ani dotyczących jego granic.

IOM przestrzega zasady, że humanitarne i uporządkowane migracje przynoszą korzyści migrantom i społeczeństwom. Jako organizacja międzyrządowa IOM współpracuje ze swoimi partnerami spośród społeczności międzynarodowej, aby: pomagać w sprostaniu operacyjnym wyzwaniom związanym z migracją; lepszym zrozumieniu problemów związanych z migracją; zachęcać do rozwoju społecznego i gospodarczego poprzez migrację; i dbać o ludzką godność i bezpieczeństwa migrantów.

Niniejsza publikacja została opracowana przy wsparciu finansowym Unii Europejskiej.

Niniejsza publikacja została wydana bez formalnej edycji przez IOM i zatwierdzenia przez Dział Publikacji IOM.

Dokument został opracowany przez Pawła Barabasza, IOM Warsaw

Publisher: International Organization for Migration

UI, Wiejska /7

00 – 490 Warsaw

Poland

Email: iomwarsaw@iom.int

Website: <https://poland.iom.int/>

© 2020 International Organization for Migration

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced by any means without reference of the publisher.

Poniższe wytyczne dotyczące identyfikacji i postępowania z migrantami - ofiarami przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć powstały w ramach projektu PROTECT Zapobieganie przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć wobec migrantów oraz wzmocnienie wsparcia dla ofiar. Celem tego dokumentu jest dostarczenie czytelnikowi informacji na temat zjawiska przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć w kontekście migracji.

Dokument opracowany został na podstawie ogólnych wytycznych Stałego Komitetu Międzyagencyjnego (the Inter-Agency Standing Committee, IASC) oraz materiałów szkoleniowych IOM, wykorzystywanych w trakcie treningów realizowanych w ramach projektu. Zgodne z ogólnymi trendami i kierunkami wyznaczonymi przez międzynarodowe standardy, wzbogaconymi opiniami ekspertów IOM, wytyczne odzwierciedlają także opinie i wnioski wyrażone podczas spotkań przedstawicieli instytucji i organizacji interesariuszy oraz uczestników szkoleń organizowanych w Polsce w ramach projektu. Dokument zawiera kluczowe terminy i podstawowe informacje na temat przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć (sexual and gender based violence, SGBV) w kontekście migracji; znalazły się w nim również lista czynników ryzyka oraz profil potencjalnych ofiar SGBV, techniki wywiadów w odniesieniu do komunikacji międzykulturowej, ogólne omówienie sytuacji Polski, ze koncentracją się na krajowych ramach prawnych i środkach instytucjonalnych. W końcowej części znalazły się właściwe rekomendacje dotyczące zapobiegania SGBV i pomocy ofiarom.

Wytyczne mogą być wykorzystywane przez różne podmioty, od organów rządowych począwszy, poprzez administrację lokalną, służby socjalne, organizacje pozarządowe, na organach ścigania skończywszy; w intencji autorów mają one inspirować do planowania, projektowania, wdrażania, monitorowania i oceny działań mających na celu zapobieganie SGBV, łagodzenie jej skutków i zapewnienie skutecznej pomocy osobom dotkniętym przemocą. Państwa członkowskie Unii Europejskiej są zobowiązane do ochrony migrantów przed SGBV oraz podejmowanie odpowiednich działań w celu zapewnienia ofiarom SGBV dostępu do wymiaru sprawiedliwości, pomocy i wsparcia, w tym pomocy medycznej, psychospołecznej, prawnej i materialnej.

O PROJEKCIE

Ogólnym celem projektu PROTECT - Zapobieganie przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć oraz wzmacnianie wsparcia dla ofiar jest wzmocnienie kompetencji przedstawicieli krajowych instytucji świadczących pomoc i wsparcie ofiarom SGBV, poprawa koordynacji ich działań oraz zwiększenie dostępu do systemu pomocy dla ofiar SGBV - uchodźców, migrantów i osób ubiegających się o azyl. Po drugie, projekt ma ułatwić wymianę dobrych praktyk w zakresie zapobiegania zjawisku SGBV w kontekście migracji i przepływu uchodźców, działając na rzecz budowania i poszerzania kompetencji odpowiedzialnych instytucji oraz inspirowania zmian systemowych służących tworzeniu mechanizmów dla skuteczniejszej i łatwiej dostępnej ochrony osób szczególnie narażonych na przemoc. Projekt ma również na celu podniesienie świadomości zagrożenia SGBV wśród migrantów. Projekt realizuje 12 biur krajowych IOM wraz z organizacjami partnerskimi.¹

Cele szczegółowe mają zostać osiągnięte poprzez działania dostosowane do konkretnego kontekstu krajowego:

1. Spotkania przedstawicieli krajowych instytucji interesariuszy – przedstawicieli instytucji i organów administracji; opracowanie raportów krajowych identyfikujących luki w obowiązującym ustawodawstwie oraz przygotowanie zestawu wytycznych i rekomendacji służących wzmocnieniu krajowych mechanizmów wsparcia dla ofiar SGBV oraz poszerzenie dostępu do nich dla uchodźców, migrantów i osób ubiegających się o azyl.

2. Szkolenia dla specjalistów pracujących z uchodźcami, migrantami i osobami ubiegającymi się o azyl.

3. Kampanie informacyjne podnoszące świadomość na temat SGBV oraz równoległe realizowane sesje informacyjne dla migrantów, uchodźców oraz osób ubiegających się o ochronę międzynarodową, dotyczące zagrożeń SGBV, sposobów unikania ryzyka oraz formach i mechanizmach dostępnej pomocy.

Grupę docelową szkoleń stanowią m.in. pracownicy socjalni, pracownicy służby zdrowia, funkcjonariusze organów ścigania, nauczyciele i osoby pracujące w ośrodkach recepcyjnych i ośrodkach detencyjnych dla migrantów. Działania będą się różnić w zależności od kraju zgodnie z zidentyfikowanymi potrzebami i lukami w systemie pomocy. Projekt trwał 18 miesięcy i był finansowany z unijnego programu „Prawa, równość i obywatelstwo” na lata 2014–2020.

¹ Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Grecja, Irlandia, Holandia, Malta, Włochy, Węgry, Polska, Słowenia i Hiszpania wraz z ośmioma organizacjami partnerskimi: Legebitra (Słowenia), Le monde selon les femmes abl (Belgia), Fundación EMET Arco Iris, Asociación Rumiñahui, Movimiento por la Paz (Hiszpania), Arq Psychotrauma Expert Groep, Rutgers, and Pharos (Holandia).

SPIS TREŚCI

PRZEMOC SEKSUALNA I PRZEMOC ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ W KONTEKŚCIE MIGRACJI	6
Czym jest przemoc seksualna i przemoc ze względu na płeć?	6
SGBV – definicja	6
Konsekwencje SGBV	7
Kluczowe terminy związane z SGBV	8
SGBV podczas procesu migracji	9
Podatność na skrzywdzenie	9
Rozpoznawanie ofiar SGBV	11
Metoda prowadzenie wywiadu	14
Komunikacja międzykulturowa	18
REALIA MIGRACYJNE, SGBV I REAKCJA PAŃSTWA: PRZYPADEK POLSKI	20
Ramy prawne	22
REKOMENDACJE	23
Cztery wymiary zapobiegania SGBV i pomocy ofiarom	24
PODSUMOWANIE	27

PRZEMOC SEKSUALNA I PRZEMOC ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ W KONTEKŚCIE MIGRACJI

Przemoc seksualna i przemoc ze względu na płeć (SGBV) należy do najbardziej rozpowszechnionych naruszeń praw człowieka na świecie. Ofiarą SGBV może paść każdy niezależnie od płci, orientacji seksualnej, wieku czy pochodzenia. Chociaż SGBV może dotknąć każdego, należy pamiętać, że stanowi ona szczególne zagrożenie dla wielu migrantów.

Czym jest przemoc seksualna i przemoc ze względu na płeć?

Termin „przemoc ze względu na płeć” (gender based violence, GBV) jest terminem obejmującym wszelkie czyny wyrządzające szkodę, popełniane wbrew woli danej osoby i opierające się na społecznie określonych różnicach pomiędzy osobami odmiennej płci lub odmiennej tożsamości płciowej.

Przemoc seksualna jest formą przemocy ze względu na płeć i obejmuje wszelkie akty seksualne czy próby zmuszania do aktu seksualnego, niechciane komentarze lub awanse o charakterze seksualnym, handel ludźmi lub czyny w inny sposób skierowane przeciwko seksualności danej osoby, popełniane przy użyciu przymusu, niezależnie od związku łączącego ofiarę ze sprawcą oraz kontekstu.

Poniżej używamy tych dwóch terminów łącznie, ponieważ przemoc seksualna stanowi jedną z najczęstszych form GBV.

SGBV - definicja²

Charakter SGBV noszą wszystkie czyny, popełnione wbrew woli danej osoby, oparte na normach społecznych tworzących relacje podporządkowania i nierównej władzy pomiędzy płciami. SGBV obejmuje przemoc fizyczną, emocjonalną lub psychiczną oraz seksualną a także uniemożliwienie lub ograniczenie dostępu do zasobów (np. finansowych lub materialnych) lub usług (np. medycznych). Przemoc obejmuje również groźby przemocy i przymusu. SGBV stanowi poważne naruszenie szeregu praw człowieka.

² UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Sexual and Gender-Based Violence Against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons. Guidelines for Prevention and Response, May 2003, available at: <https://www.refworld.org/docid/3edcd0661.htm>

SGBV przybiera różne formy i, jak pokazują raporty, popełniana jest na bardzo dużą skalę. SGBV nie tylko krzywdzi, powoduje szkody i cierpienie ofiar, narusza prawa człowieka i wywołuje traumy, ale także podważa fundamenty społeczeństwa.

Osoby znajdujące się w procesie migracyjnym narażeni są w szczególny sposób na SGBV. Ryzyko zwiększa kilku czynników: wśród z nich można wymienić utratę wsparcia ze strony rodziny i społeczności; ryzyko przemocy ze strony osób wykorzystujących władzę związaną z piastowaną funkcją lub rolą w społeczności; normy, przepisy i praktyki wzmacniające dyskryminację ze względu na płeć; niewystarczający dostęp do pomocy socjalnej czy w końcu bariera językowa. Ponadto trudne warunki społeczne i ekonomiczne, jakich mogą doświadczać osoby migrujące, mogą zmusić je do przyjęcia w akcie desperacji niebezpiecznych strategii radzenia sobie, takich jak np. survival sex. Niektóre grupy migrantów mogą być szczególnie narażone na SGBV: kobiety, nastolatki, dzieci bez opieki oraz osoby LGBTI.

Powszechnie wiadomo, że sprawcą SGBV może być każdy: zwłaszcza osoby posiadająca władzę (np. policja, straż graniczna, pracodawcy, właściciele nieruchomości, pracownicy socjalni) mogą jej nadużywać poprzez przemoc seksualną. Zmienione role lub obowiązki społeczne członków rodziny, stres związany z nowym miejscem zamieszkania, mogą powodować lub zaostrzać napięcia w rodzinach, czasami doprowadzając do aktów przemocy w rodzinie. Niektóre szkodliwe zwyczaje lub tradycyjne praktyki (np. przymusowe małżeństwa lub małżeństwa dzieci, przemoc oparta na „honorze” lub okaleczanie żeńskich narządów płciowych) również stanowią formę SGBV.

Konsekwencje SGBV

Każda przemoc rodzi różne konsekwencje i SGBV nie stanowi w tym względzie wyjątku. Jej konsekwencjami mogą być śmierć ofiary, niechciana ciąża lub konsekwencje zdrowotne związane np. z infekcjami chorobami przenoszonymi drogą płciową; urazy psychiczne i psychospołeczne, takie jak lęk, depresja, stygmatyzacja ofiary i co za tym idzie izolacja społeczna. Ponadto konsekwencje mogą mieć charakter ekonomiczny, związany z utratą dochodów czy koniecznością ponoszenia wydatków na leczenie; do tego dodać można konsekwencje prawne (np. w krajach, w których seks pomiędzy osobami tej samej płci jest karany).

Konsekwencje SGBV są ze sobą ściśle powiązane, dlatego przy udzielaniu wsparcia ofiarom SGBV przyjąć należy podejście holistyczne, które uwzględni całość możliwych konsekwencji SGBV dla jednostki, jej rodziny i społeczności w której żyje.

Kluczowe terminy związane z SGBV

PŁEĆ KULTUROWA (gender) – obejmuje zestaw społecznie skonstruowanych ról i relacji, cech osobowości, postaw, zachowań, wartości, znaczenia i wpływu, jakie społeczeństwo przypisuje mężczyznom i kobietom w różny sposób. Płeć kulturowa ma charakter relacyjny i odnosi się nie tylko do kobiet lub mężczyzn, ale do relacji między nimi. Konstrukty płci kulturowej jest głęboko zakorzeniony w każdej kulturze, jednak zarówno historycznie jak i kulturowo podlega zmianom, ujawniając liczne różnice zarówno w obrębie kultur, jak i między nimi.³

RÓWNOŚĆ PŁCI - równe prawa, obowiązki i szanse wszystkich osób, bez względu na ich tożsamość płciową.⁴

PRZEMOC ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ (GBV) - ogólny termin określający każdy wyrządzający szkodę czyn, popełniony wbrew woli osoby, oparty na społecznie skonstruowanych (tj. genderowych) różnicach między mężczyznami i kobietami. GBV obejmuje czyny wyrządzające szkodę fizyczną, seksualną, psychiczną lub cierpienie, groźby takich czynów, wywieranie przymusu, odmowę lub ograniczenie dostępu do zasobów (np. ekonomicznych), możliwości (np. realizacji planów, podjęcia zatrudnienia) lub usług (np. medycznych), przymusowe małżeństwa i inne formy przemocy godzące w wolność i dobrostan jednostki. Akty te mogą zdarzać się w przestrzeni publicznej lub prywatnej. Przemoc ze względu na płęć jest często stosowana wymiennie z pojęciem przemocy wobec kobiet i dziewcząt, należy jednak zauważyć, że mężczyźni i chłopcy również padają ofiarą GBV.⁵

LGBTI - akronim używany na określenie osób identyfikujących się jako lesbijki, geje, osoby biseksualne, transpłciowe oraz interseksualne, stosowany również jako skrót dla „osób o różnej płci, orientacji seksualnej i tożsamości płciowej”. Między różnymi odmianami czasem używany jest bez uwzględnienia osób interseksualnych (LGBT); czasami zostaje poszerzony o osoby „queer” lub „questioning” (LGBTQ lub LGBTIQ).⁶

PŁEĆ (biologiczna) – służy klasyfikacji danej osoby jako kobiety, mężczyzny lub osoby dwupłciowej. Niemowlętom przypisuje się zwykle płęć przy urodzeniu na podstawie budowy anatomicznej. Płęć danej osoby to połączenie budowy ciała, kombinacji chromosomów (zazwyczaj zestaw chromosomów XY posiadają mężczyźni, a XX kobiety), obecności pierwszo i drugorzędowych cech płciowych.⁷

³ IOM, Glossary on Migration (2019), https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf p. 81

⁴ ibidem

⁵ Inter-Agency Standing Committee, Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action: Reducing risk, promoting resilience and aiding recovery 2015, p. 5.

⁶ Słownik pojęć IOM i UNHCR' dostępny na: https://lgbti.iom.int/sites/default/files/LGBTI_Glossary_2017.pdf

⁷ ibidem

ORIENTACJA SEKSUALNA - trwała zdolność każdej osoby do głębokich, romantycznych, emocjonalnych i / lub fizycznych uczuć lub pociągu do osoby (osób) określonej płci lub orientacji seksualnej. Mówimy o orientacji hetero-, homo- i bi-seksualność oraz szerokim zakresie innych ekspresji orientacji seksualnej.⁸

PRZEMOC SEKSUALNA - jest formą przemocy ze względu na płeć i obejmuje wszelkie akty seksualne, próby odbycia aktu seksualnego, niechciane komentarze lub awanse o charakterze seksualnym lub wszelkie czyny w inny sposób skierowane przeciwko seksualności danej osoby przy użyciu przymusu, niezależnie od relacji łączących sprawcę i ofiarę oraz kontekst sytuacyjny. Przemoc seksualna przybiera różne formy i obejmuje gwałt, wykorzystywanie seksualne, przymusową ciążę, przymusową sterylizację, przymusową aborcję, przymusową prostytutkę, handel ludźmi, zniewolenie seksualne, przymusowe obrzezanie, kastrację i przymusową nagość.⁹

SGBV podczas procesu migracji

Przemoc seksualna i przemoc ze względu na płeć może być powodem, dla którego ktoś opuszcza kraj pochodzenia. Przykładem może być sytuacja wielu kobiet decydujących się na opuszczenie domu z powodu głębokich nierówności społecznych dzielącymi płcie, nierównych stosunków władzy i prestiżu lub z powodu szkodliwych tradycyjnych praktyk, takich jak okaleczanie żeńskich narządów płciowych (FGM) lub przymusowe małżeństwa. Migranci, o czym już była mowa powyżej, mogą być narażeni na SGBV w trakcie podróży. Brak jest nam dokładnych statystyk dotyczących skali zjawiska, nie ulega jednak wątpliwości że podczas podróży lub w miejscach tranzytu migranci - kobiety, dziewczęta lub młodzi chłopcy są często wykorzystywani seksualnie przez przemytników lub innych migrantów. Zagrożenie SGBV nie ustaje również po przybyciu do kraju docelowego: bariera językowa, brak sieci społecznego wsparcia, brak wiedzy na temat różnych form pomocy, a także utrzymujące się wewnątrz społeczności migrantów normy i praktyki nierównego traktowania przedstawicieli odmiennych płci, mają znaczący wpływ na bezpieczeństwo jednostki.

Podatność na skrzywdzenie

Podatność na skrzywdzenie (*vulnerability*) jest pojęciem złożonym, któremu brak uzgodnionej prawnej definicji, a konkretne zastosowania mogą się różnić pomiędzy odrębnymi dyscyplinami nauki.¹⁰ Zgodnie z definicją IOM „(...) podatność na wykorzystanie można rozumieć w taki sposób, że niektóre osoby są bardziej podatne na wyrządzenie krzywdy lub szkody, w wyniku bycia

⁸ słownik pojęć IOM | UNHCR dostępny na: https://lgbti.iom.int/sites/default/files/LGBTI_Glossary_2017.pdf

⁹ IOM Glossary on Migration (2019) https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf p. 193.

¹⁰ Manzoni, M.L.P., Timmer, A.: Vulnerable groups: the promise of an emerging concept in European Human Rights Convention law (International Journal of Constitutional Law, 2013) <https://biblio.ugent.be/publication/4430710>.

wystawionym na określoną formę zagrożenia. Rodzaj szkód, które mogą ponieść jest różny: może mieć charakter psychologiczny, fizyczny, środowiskowy/ekologiczny itp.”¹¹ W najogólniejszym znaczeniu pojęcie podatności na skrzywdzenie można rozumieć jako stosunkowo większe narażenie na szkodę określonej grupy ludzi, wynikające z kombinacji różnych czynników ryzyka.

Podatność na skrzywdzenie może zostać zwiększona przez jego / jej:

- wiek
- płeć (tożsamość płciową, ekspresję płciową, cechy płciowe)
- orientację seksualną
- kondycję fizyczną, psychiczną, psychologiczną, intelektualną
- rasę, pochodzenie etniczne, religię, poglądy
- potrzeby zdrowotne, edukacyjne, prawne, społeczne.

Zgodnie z definicją IOM migranci narażeni na skrzywdzenie nie są w stanie skutecznie korzystać z przysługujących im praw człowieka; wystawieni są na zwiększone ryzyko wykorzystania i nadużyć, a zatem mają prawo domagać się szczególnej opieki.¹²

W kontekście migracji do wyżej wymienionej grupy należą:

- małe dzieci, małe dzieci bez opieki
- osoby starsze
- kobiety w ciąży
- samotni rodzice z małoletnimi dziećmi
- osoby należące do mniejszości seksualnych (LGBTI)
- niepełnosprawni
- osoby chore

¹¹ IOM Handbook on Protection and Assistance to Migrants Vulnerable to Violence, Exploitation and Abuse, <https://publications.iom.int/books/iom-handbook-migrants-vulnerable-violence-exploitation-and-abuse>, 2019, p.4.

¹² ibidem

- ofiary handlu ludźmi
- osoby poddane torturom lub innym poważnym formom przemocy psychicznej, fizycznej, seksualnej lub płciowej.¹³

Kolejna interpretacja zjawiska „podatności na skrzywdzenie” obejmuje ograniczenie dostępności lub niedostępność ochrony. Nie ma powszechnie przyjętej definicji ochrony, ale termin ten jest często używany do opisanie wszystkich działań mających na celu zagwarantowanie bezpieczeństwa jednostki zgodnie z literą i duchem odpowiednich praw.¹⁴

Rodzaje ochrony istotne dla migrantów obejmują

- ochronę praw człowieka
- ochronę prawną
- ochronę fizyczną
- ochronę socjalną
- ochronę humanitarną,

IOM stosuje następującą definicję migrantów wymagających szczególnego traktowania:

Migranci podatni na skrzywdzenie to „osoby, które nie są w stanie skutecznie korzystać z przysługujących im praw człowieka, są narażone na zwiększone ryzyko naruszeń i nadużyć i którzy w związku z tym mają prawo domagać się szczególnej opieki.”¹⁵

Rozpoznawanie ofiar SGBV

Większość wytycznych dotyczących zasad postępowania wobec osób podatnych na skrzywdzenie podkreśla znaczenie wczesnego rozpoznania sytuacji takiej osoby. Ocenę potrzeb migrantów narażonych na przemoc i wykorzystywanie należy przeprowadzić i możliwie szybko, gdy zagrożeni migranci po raz pierwszy uzyskają dostęp do systemu opieki. Migranci podatni na skrzywdzenie mogą mieć szczególne potrzeby medyczne, które powinny zostać zaspokojone możliwie szybko

¹³ Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees (UNHCR, 1992) <https://unhcr.org/4d93528a9.pdf>.

¹⁴ IOM Handbook on Protection and Assistance to Migrants Vulnerable to Violence, Exploitation and Abuse, <https://publications.iom.int/books/iom-handbook-migrants-vulnerable-violence-exploitation-and-abuse> 2019, p.21.

¹⁵ ibidem

zaspokojone, mogą również doświadczać przemocy, wyzysku lub nadużyć, które mają konsekwencje zdrowotne zarówno fizyczne, jak i psychiczne.

Podręcznik IOM dotyczący ochrony i pomocy migrantom narażonym na skrzywdzenie, zawiera listę rodzajów zagrożeń dla zdrowia, na jakie narażeni mogą być migranci wymieniając również potencjalne konsekwencje zdrowotne, które mogą ponieść:

Doświadczenie - 1

- przemoc fizyczna

Konsekwencje - 1

- siniaki, skaleczenia, oparzenia, złamania kości, urazy tkanek miękkich
- stres psychiczny, problemy ze zdrowiem psychicznym

Doświadczenie - 2

- groźby, zastraszanie, wykorzystywanie psychiczne

Konsekwencje - 2

- depresja
- lęk, wrogość, agresja
- izolacja, wycofanie
- stres psychiczny, problemy ze zdrowiem psychicznym
- zaburzenia snu

Doświadczenie - 3

- przemoc seksualna, wykorzystywanie

Konsekwencje - 3

- choroby przenoszone drogą płciową
- ciąża, niebezpieczna aborcja

- seksualna dysfunkcja
- siniaki, skaleczenia, oparzenia, złamania kości, urazy tkanek miękkich
- stres psychiczny, problemy ze zdrowiem psychicznym¹⁶

Migranci w złym stanie zdrowia fizycznego lub psychicznego mogą być bardziej narażeni na przemoc i wykorzystywanie, co z kolei może zaostrzyć lub utrwalić zły stan zdrowia.

Historycznie rzecz biorąc zjawisko SGBV stanowi przejaw nierównych relacji władzy między płciami, które doprowadziły do dominacji i dyskryminacji kobiet przez mężczyzn. Jednak dyskryminacja ze względu na płeć dotyczy nie tylko kobiet: termin SGBV jest również używany do opisu niektórych form przemocy wobec mężczyzn, chłopców, lesbijek, gejów, osób bi- i transpłciowych.¹⁷ Będąc jednym z najbardziej rozpowszechnionych przypadków łamania praw człowieka na świecie, SGBV rodzi konsekwencje które wykraczają poza życie jednostek i dotyczą całych rodzin i społeczności.

W wyniku ograniczonej zdolności do reprezentowania własnego interesu i ochrony przed krzywdą, niektóre grupy osób są bardziej niż inne grupy społeczne podatne na zagrożenia. Osoby te mają mniej władzy w społeczeństwie, są bardziej zależne od innych, jeśli chodzi o przetrwanie. Czynnikiemami zwiększającymi podatność na skrzywdzenie mogą być

- wiek
- inwalidztwo
- orientacja seksualna
- tożsamość płciowa i / lub ekspresja płciowa
- religia
- pochodzenie etniczne

Istnieją różne systemy zaprojektowane w celu kategoryzacji zjawiska SGBV. Przytoczona poniżej klasyfikacja została zastosowana w standardowych procedurach działania (*standard operating procedures*, SOP) opracowanym pod patronatem The National Council for Family Affairs

¹⁶ IOM Handbook on Protection and Assistance to Migrants Vulnerable to Violence, Exploitation and Abuse, <https://publications.iom.int/books/iom-handbook-migrants-vulnerable-violence-exploitation-and-abuse>, 2019. Lista zagrożeń nie jest kompletna – zawiera jedynie kategorie związane z SGBV.

¹⁷ Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action (GPC, IASC) https://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf

(NCFA), przez podgrupę roboczą ds. ochrony dzieci i GBV w składzie Save the Children, UNHCR, UNICEF, UNFPA i NCFA.¹⁸ Obejmuje ona następujące formy i poziomy:

- przemoc fizyczna, seksualna, psychiczna w rodzinie (wykorzystywanie seksualne, wykorzystywanie seksualne dzieci, gwałt małżeński, okaleczanie żeńskich narządów płciowych, przymusowe planowanie rodziny / przymusowe małżeństwo, przestępstwa „honorowe”
- przemoc fizyczna, seksualna, psychiczna w społeczności (gwałt, wykorzystywanie seksualne, molestowanie seksualne i zastraszanie w pracy, np. niepożądane powitania o podtekście seksualnym, prośby o przysługi seksualne i inne werbalne lub fizyczne zachowania o charakterze seksualnym; handel ludźmi; przymusowa prostytutka (wymiana przysługi seksualne dla zasobów materialnych)
- przemoc fizyczna, seksualna, psychiczna popełniana przez państwo
- dyskryminacja społeczna i prawna, przestępstwa z nienawiści, przestępstwa motywowane uprzedzeniami, przestępstwa przeciwko członkom społeczności LGBTI.

Metoda prowadzenie wywiadu

Wszystkie ofiary SGBV wymagają specjalnego traktowania i szczególnej uwagi. W wyniku doświadczenia, które przeżyli, przyswajanie informacji przez ofiary może być poważnie utrudnione. Najczęściej stosowaną metodą wywiadu opracowaną w celu poprawy komunikacji z osobami, których zdolność do wyrażania swoich myśli i spójnego opowiadania historii mogła zostać ograniczona, jest Dialogical Communication Method (DCM).¹⁹ Opiera się ona na prostym założeniu, że obaj rozmówcy wzajemnie na siebie wpływają. Perspektywa dialogowa implikuje, że akt komunikacji jest wspólną konstrukcją i wspólnym wysiłkiem obu stron. DCM widzi wszystkie ludzkie działania w kontekście poznawczym i społecznym, dlatego w ramach dialogowych uwzględnienie kontekstu wywiadu jest niezbędne.²⁰

Ofiary SGBV zazwyczaj postrzegają swoją sytuację jako niebezpieczną i potencjalnie groźną. Interakcja z osobą przeprowadzającą wywiad najprawdopodobniej wpłynie na ofiarę, powodując niepokój, zakłopotanie a nawet strach: w celu uniknięcia lub minimalizacji szkód rozmowa wymaga

¹⁸ The Inter-Agency Emergency Standard Operating Procedures for Prevention of and Response to Gender Based Violence and Child Protection in Jordan. Available at <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/38427>

¹⁹ K.K. Jakobsen, A.Langballe, J-H. Schultz J-H. Trauma-Exposed Young Victims: Possibilities and Constraints for Providing Trauma Support within the Investigative Interview (Psychology and Crime an Law, 2016)
https://researchgate.net/publication/311732406_Trauma_Exposed_Young_Victims_Possibilities_and_Constraints_for_Providing_Trauma_Support_Within_the_Investigative_Interview.

²⁰ Ibidem

pewnych środków ostrożności i dobrego planowania. Model DCM składa się z sześciu współzależnych faz wraz z jedną „fazą przygotowawczą” i jedną „aktywnością po fazie wywiadu”.²¹

Ośmioelementowy model konwersacji składa się z:

- przygotowanie przed rozmową (I.)
- otwarcie i ustanowienie fazy kontaktu (1.)
- faza wprowadzająca (2.)
- wprowadzenie do skoncentrowanej fazy tematycznej (3.)
- faza swobodnej narracji (4.)
- pogłębienie fazy sprawdzania informacji (5.)
- faza zamknięcia (6.)
- działania po rozmowie (II.)

I. Przygotowanie przed rozmową (faza uzupełniająca):

- ocena ogólnego stanu psychicznego w jakim znajduje się prowadzący wywiad
- skoncentrowanie się na wywiadzie
- skupienie się na właściwej postawie
- wybór lokalizacji wywiadu
- oszacowanie czasu trwania rozmowy
- organizacja logistyki
- przygotowanie materiałów informacyjnych
- właściwy ubiór

²¹ EASO Interviewing Vulnerable People, <https://asylum-curriculum.eu/eac/courses>, ibid.

- określenie ram wywiadu
- określenie ról osób uczestniczących w wywiadzie
- zapoznanie się z dostępnymi informacjami na temat rozmówcy,
- zapoznanie się z podstawowymi informacjami nt. kraju pochodzenia
- wybór tłumacza.

1. Otwarcie i nawiązanie fazy kontaktu

- przedstawienie uczestników rozmowy
- stworzenie atmosfery zaufania poprzez rozmowę na neutralne tematy.

2. Faza wprowadzająca

- uzyskanie potwierdzenia, że osoba z którą przeprowadzamy wywiad rozumie cel rozmowy
- wyjaśnienie zasad, ram i ról
- zachęcenie klienta do wyrażenia swojej opinii na temat przedstawionych mu informacji

3. Wprowadzenie do skoncentrowanej fazy tematycznej

- wprowadzenie kontekstu (tematy rozmowy i jej powód) w celu zapewnienia zrozumienia przez klienta.

4. Faza swobodnej narracji

- zapewnienie możliwości przedstawienia przez klienta jego historii w sposób swobodny i niezakłócony pytaniami
- możliwość uzyskania spontanicznych, uszczegółwiających informacji
- powstrzymanie się od zadawania pytań
- użycie technik zachęcających klienta do opowiadania
- rozwinięcie tematu rozmowy (osoba przeprowadzająca wywiad prosi klienta o uzupełnienie i rozszerzenia wypowiedzi)

5. Faza sprawdzania uzyskanych informacji

- uzyskanie szerszych i szczegółowszych informacji na temat głównych tematów poruszonych w fazie swobodnej narracji
- pogłębienie tematów fazy swobodnej narracji.

6. Faza zamknięcia

- podsumowanie kluczowych punktów
- upewnienie się, że wszystkie niezbędne informacje zostały przedstawione i wyjaśnione,
- upewnienie się, że rozmowa osiągnęła zakładane cele

II. Działania po wywiadzie

kontakt z konkretnymi instytucjami pomocowymi

- opieka medyczna
- psycholog
- kontakt z właściwymi organami, organizacjami pozarządowymi (w razie potrzeby), w których kompetencji leży pomoc ofiarom:

handlu ludźmi

wykorzystywania seksualnego

przestępstw z nienawiści skierowanych przeciwko osobom LGBTI

autoanaliza (w razie potrzeby)

Celem DCM jest osiągnięcie zrównoważonej, spontanicznej, swobodnej narracji bez stosowania represyjnych, egzekwujących wzorców. Oprócz wyżej opisanej metody strukturalnej istnieją dodatkowe techniki, które ułatwiają udaną rozmowę.

Technikami pomagającymi w prowadzeniu wywiadu są komunikacja empatyczna, pytania otwarte i aktywne słuchanie.

Należy zauważyć, że rozmowa zasadniczo jest dialogiem angażującym dwie osoby. Metody komunikacji stosowane podczas wywiadu nie tylko wpływają na jakość uzyskanych informacji, ale mogą również wpływać na rozmówcę, dlatego rozmowa z osobami wymagającymi szczególnego traktowania wymaga od nas samoświadomości i dobrego przygotowania.

Komunikacja międzykulturowa

Wszyscy rozmówcy zaangażowani w proces komunikacji reprezentują różne wzorce kulturowe, normy, tradycje, role społeczne, poglądy i idee. Dla każdego aktu komunikacji naturalne jest, że znaczenie musi przejść przez kulturowe filtry odbiorcy, poddając się zniekształceniom i nieporozumieniom. Nieporozumienie stanowi zerowy poziom procesu komunikacji, a zamierzone znaczenie komunikatu zostaje zastąpione mniej lub bardziej idiomatycznymi interpretacjami, jako że odbiorca próbuje odtworzyć znaczenie komunikatu.²²

Komunikacja międzykulturowa to termin opisujący próbę skutecznego komunikowania się poprzez bariery kulturowe. Można ją również opisać jako praktykę kulturową, która poszukuje najlepszych metod unikania zakłóceń i nieporozumień utrudniających komunikację między rozmówcami reprezentującymi różne tradycje kulturowe.

Kompetentna komunikacja w środowisku międzykulturowym wymaga pewnych umiejętności interpersonalnych i społecznych (otwartości, zdolności adaptacyjnych, empatii), wiedzy (istotne informacje podstawowe), świadomości kulturowej (rozumienie różnic lub konfliktów między kulturami, postawami, wartościami) i motywacji.

Aby zminimalizować nieporozumienia, należy mieć świadomość zarówno różnic, jak i analogii pojęć kulturowych i behawioralnych. Każdy uczestnik aktu komunikacji postrzega i rozumie zjawiska w inny sposób, a postrzegania prowadzącej wywiad nigdy nie można uznać za jedyne prawidłowe.

Kwestia komunikacji wielokulturowej ma podstawowe znaczenie dla świadczenia usług w zakresie tłumaczeń ustnych i pisemnych, ponieważ duża liczba wywiadów z migrantami - ofiarami SGBV musi być tłumaczona przez tłumaczy. Znaczenie przekazywane przez tłumacza jest nieuchronnie narażone na dalsze deformacje.²³ Interpretacja przekazu/informacji osób wymagających szczególnego traktowania, takich jak ofiary SGBV, których zdolność do wyraźnego komunikowania się mogła zostać ograniczona z powodu urazów fizycznych i psychicznych, wymaga odpowiednich umiejętności i

²² Termin „komunikacja” nigdy nie powinien być rozumiany wąsko jako wyłącznie komunikacja werbalna, ukierunkowana na przekazywanie wiadomości za pomocą abstrakcyjnych pojęć języka. Komunikacja obejmuje także różne formy komunikacji niewerbalnej, mowy ciała, znaki niewerbalne i metakomunikacyjne takie jak mimika, kontakt wzrokowy, gesty, dotyk fizyczny, postawa ciała, ruchy ciała, dystans interpersonalny i a także szczegóły paralingwistyczne, takie jak ton głosu, cisza i głośności wypowiedzi.

²³ U. Ozolins Social workers, the law and interpreters (Federation Press, 2009) <https://researchbank.mit.edu.au/view/rmit:10265>

wiedzy. Oprócz pokonywania trudności z zrozumieniem i tłumaczeniem niespójnych i niejasnych często historii, tłumacze mogą być również świadkami załamania emocjonalnych, agresji, rozpaczki itp.

Aby zminimalizować te potencjalne przeszkody, tłumacze powinni zawsze być świadomi ram, kontekstu i ról wszystkich uczestników w danej sytuacji, powinni otrzymać odpowiednie informacje dodatkowe przed aktem tłumaczenia (płeć, wiek, struktura rodziny, wykształcenie, stan zdrowia, charakter podatności itp.). Tłumacz jest również zobowiązany do zachowania całkowitej bezstronności i poufności.

Należy zauważyć, że tłumacz nie jest ekspertem w dziedzinie kultury, a dekodowanie kontekstu kulturowego nie jest jego obowiązkiem. Koncentrując się na tłumaczeniu treści, powinno się dążyć do tłumaczenia możliwie jak najdokładniej tego, co mówi rozmówca, interweniując jedynie w celu wyjaśnienia lub powtórzenia fragmentów niezrozumiałych bądź niejasnych.

REALIA MIGRACYJNE, SGBV I REAKCJA PAŃSTWA: PRZYPADEK POLSKI

Niedawny napływ dużej liczby osób ubiegających się o przyznanie ochrony międzynarodowej do krajów UE spowodował bezprecedensowe obciążenie systemów azylowych państw członkowskich, sprawiając, że zidentyfikowanie osób – ofiar SGBV stało się szczególnie trudne. Choć Polska nie odczuła napływu migrantów ubiegających się o ochronę międzynarodową w takim stopniu jak inne kraje Unii Europejskiej, to jednak należy zaznaczyć że w ostatnich latach wydała więcej wiz pracownikom zagranicznym niż jakikolwiek inny kraj członkowski. Według danych Eurostatu tylko w 2017 r. Polska wydała najwyższą spośród państw UE (ponad 680 tys.) liczbę dokumentów pobytowych związanych z zatrudnieniem dla obywateli państw trzecich.²⁴ Oprócz Ukrainy migranci przybyli do Polski z Białorusi, Federacji Rosyjskiej, Wietnamu, Indii i Chin - aby wymienić tylko najliczniejsze grupy zarejestrowane przez Urząd do Spraw Cudzoziemców. Tak więc Polska, której obywatele w ciągu ostatnich trzech dziesięcioleci znacząco przyczynili się do wzmożenia dynamiki europejskich procesów migracyjnych, stała się z kraju głównie wysyłającego krajem przyjmującym.

Przyjazd tak dużej populacji migrantów jest czynnikiem, który w największym stopniu zdeterminował obecną sytuację migracyjną w Polsce. Szybki wzrost liczby migrantów stanowi poważne wyzwanie dla krajowej polityki integracji, w zakresie dostępu do usług socjalnych i pomocy ofiarom przemocy i wykorzystywania.

Według reprezentatywnego badania Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) dotyczącego przemocy wobec kobiet, 19% kobiet, z którymi przeprowadzono wywiad w Polsce, doświadczyło przemocy fizycznej i / lub seksualnej, której dopuścił się obecny lub poprzedni partner.²⁵ Jednak przywołane badania pokazują również, że tylko 28% kobiet zgłosiło najpoważniejsze incydenty przemocy partnera policji. Chociaż badanie wskazuje w Polsce na poziom przemocy nieco niższy wobec średniej europejskiej, sytuacja Polska nadal budzi obawy i wskazuje na potrzebę poważnej reakcji na problem SGBV.²⁶

W ciągu ostatniej dekady polskie ramy prawne uległy znacznemu rozszerzeniu w zakresie dostępnych środków ochrony i wsparcia dla ofiar przemocy domowej. Najważniejszym instrumentem w tej dziedzinie jest multiagencyjny system interwencji/procedura zwana Procedurą

²⁴ <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9333446/3-25102018-AP-EN.pdf/3fa5fa53-e076-4a5f-8bb5-a8075f639167>

²⁵ European Union Fundamental Rights Agency (2014). Violence against Women: A EU-wide Survey. Main results report. Dostępne na <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>

²⁶ see: A.Krizsan, E.Pap Implementing a Comprehensive and Coordinated Approach. An assessment of Poland's response to prevent and combat gender-based violence the Council of Europe, 2016; <https://rm.coe.int/168064ecd8>.

Niebieskich Kart, prawnie oparta na Ustawie z 2005 r. O przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.²⁷ Polska rozwinęła również dobrą sieć instytucji świadczących pomoc ofiarom SGBV - w 2015 r. ponad 700 instytucji rządowych i pozarządowych zapewniało dostęp do różnego rodzaju usług, w tym punktów poradnictwa, centr interwencji kryzysowej, specjalistycznych ośrodków wsparcia, schroniska dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży. Jednak, jak twierdzą autorzy badania *Implementing a Comprehensive and Coordinated Approach. An assessment of Poland's response to prevent and combat gender-based violence*, istnieją pewne niedociągnięcia w mechanizmie ochrony przed SGBV, a wyniki badania FRA, choć poniżej średniej UE, mogły zostać zniekształcone przez kilka czynników, takich jak brak systematycznych działań informacyjnych/uświadamiających na temat przemocy, brak silnego społecznego, publicznie wyrażanego, poparcia dla zerowej tolerancji dla przemocy lub brak wystarczająco rozwiniętych mechanizmów prawnych.²⁸ Według autorów cytowanego raportu polska polityka reagowania na przemoc wobec kobiet jest w pewien sposób rozdrobniona: różne formy przemocy są rozpoznawane osobno, ale nierówność płci lub dyskryminacja nie są postrzegane jako wspólny mianownik lub czynnik przyczynowy leżący u podstaw tego zjawiska. Jako takie, różne formy przemocy są postrzegane jako do pewnego stopnia odrębne zjawiska, bez wyróżnienia powiązań między nimi, a potrzeba kompleksowych i transformacyjnych działań promujących równość kobiet i mężczyzn jest rzadko wyrażana. Podejście uwzględniające genderowy wymiar zjawiska przemocy wobec kobiet wymaga nazwania jej specyfiki, jako przejawu dyskryminacji ze względu na płeć zamiast skupiania się na poszczególnych formach osobno.²⁹ Polska ma wiele instrumentów prawnych obejmujących różne formy przemocy wobec kobiet, zwłaszcza przemocy domowej; formy te nie posiadają jednak wspólnego mianownika przyczynowego. Ponadto nie dość wyraźnie podkreśla się związek form przemocy wobec kobiet z problemem dyskryminacji i nierównego traktowania ze względu na płeć. W dziedzinie przemocy domowej szczególnie widoczny jest brak wrażliwości na równość płci.³⁰

A jak wygląda problem SGBV w społecznościach mieszkających w Polsce migrantów? Często można zetknąć się z opinią, że występuje ona równie często lub częściej niż w grupie większościowej.³¹ „Klasyczne” czynniki wywołujące przemoc mężczyzn wobec kobiet pokrywają się tutaj z pewnymi doświadczeniami strukturalnymi związanymi z procesem migracji (stres kulturowy, zmiana ról społecznych, doświadczanie uprzedzeń ze strony społeczeństwa kraju goszczącego, obniżanie standardu życia), czynnikami psychospołecznymi zakorzenionymi w kulturze kraju pochodzenia lub traumami doświadczonymi podczas procesu migracji (zwłaszcza doświadczenie przemocy, w tym tortur i wojny). Niestety brak nam danych, które obrazowałyby rzeczywistą skalę tego zjawiska.³²

²⁷ Ibidem

²⁸ Ibidem

²⁹ Ibidem

³⁰ Ibidem

³¹ W.Klaus Przemoc ze strony najbliższych w doświadczeniach uchodźczyń : analiza kryminologiczna Warsaw 2016; p. 41

³² Ibidem

Powodem tego jest przede wszystkim niski wskaźnik zgłaszania przypadków przemocy przez ofiary, wynikający, jak możemy podejrzewać, z braku wiedzy na temat dostępnych form pomocy, braku zaufania do pracowników socjalnych i organów ścigania, obawy przed zgłaszaniem przypadków przemocy oraz wreszcie poczucie wstydu i upokorzenia ofiar. Jest to również kwestia jakości pomocy i wsparcia, które Polska może zaoferować migrantkom doświadczającym przemocy oraz ochrony przed agresorami.

Ramy prawne

Ratyfikacja konwencji stambulskiej przez Polskę w 2015 r. była ważną deklaracją polityczną oraz krokiem w kierunku uznania powagi problemu przemocy wobec kobiet i stanowiła zobowiązanie do poprawy obowiązujących w Polsce rozwiązań. Jednak, zajmując się przemocą ze względu na płeć za pomocą ustawodawstwa krajowego, Polska kładzie główny nacisk na przemoc domową, a do pewnego stopnia na przemoc seksualną, w tym gwałt i molestowanie seksualne. Obszary te najlepiej pokrywają obowiązujące przepisy: w 2005 r. Polska przyjęła ustawę O przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i krajowy program przeciwdziałania przemocy w rodzinie (Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie); ustawa została znowelizowana w 2010 r., a w 2014 r. przyjęto nowy KPPPwR na lata 2014–2020.

Krajowy program na lata 2014–2020 obejmuje głównie zapobieganie, w tym zwiększenie kompetencji odpowiednich wykwalifikowanych specjalistów pracujących w dziedzinie ochrony i wsparcia dla ofiar. Jednak ściganie sprawców przestępstwa nie zostało bezpośrednio określone w Krajowym Programie jako konkretny cel. Znowelizowana w 2010 ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zapewnia kompleksowe i skoordynowane ramy ochrony i wsparcia dla ofiar przemocy, wprowadzając system współpracy między wieloma instytucjami i koordynacji działań na poziomie lokalnym i krajowym. Jednak podobnie jak Krajowym Planie brakuje w niej instrumentów służących skutecznemu ściganiu sprawców, wzmacnianiu pozycji ofiar podczas postępowania sądowego oraz zapobieganiu ich wtórnej wiktyimizacji. Przemoc domowa (zdefiniowana w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie) nie stanowi w polskim systemie prawnym szczególnego rodzaju przestępstwa i nie musi pociągać za sobą odpowiedzialności karnej sprawcy, chyba że czyn można podciągnąć pod art. 207 (znęcanie się) Kodeksu karnego, podczas gdy inne formy przemocy wobec kobiet - objęte międzynarodowymi dokumentami, w tym Konwencją Stambulską - takie jak przymusowe małżeństwo, okaleczanie żeńskich narządów płciowych, przymusowa sterylizacja, przymusowa

aborcja i przestępstwa popełnione w imię „honoru” w ogóle nie są wymienione w Kodeksie karnym (choć można do nich zastosować pewne istniejące przepisy karne).³³

Pewne luki prawne można zidentyfikować w odniesieniu do sytuacji innej grupy szczególnie narażonej na zagrożenie SGBV - osób deklarujących się jako osoby homoseksualne (lesbijek, gejów), osób biseksualnych i transpłciowych (LGBT).³⁴ W polskim kodeksie karnym brak jest szczegółowych przepisów dotyczących przestępstw popełnionych wobec osób LGBT z powodu orientacji seksualnej ofiary lub tożsamości płciowej. Niedawny wniosek legislacyjny dotyczący wprowadzenia przestępstw motywowanych tożsamością płciową lub orientacją seksualną został odrzucony przez Parlament.

REKOMENDACJE

Poniżej czytelnik znajdzie listę ogólnych rekomendacji kierowanych do prawodawców i decydentów mających na celu poprawę i udoskonalenie polskiego systemu zapobiegania i reagowania na przypadki SGBV.

- Wprowadzanie odpowiednich instrumentów prawnych w celu zapobiegania wszelkim formom SGBV i zwalczania ich jako poważnego naruszenia praw człowieka i formę dyskryminacji.
- Uznanie genderowego wymiaru przemocy wobec kobiet i osób LGBT.
- Dokonanie przeglądu obowiązującego ustawodawstwa, praktyk, rozwiązań systemowych i innych środków związanych z przemocą wobec kobiet i przemocą domową ze względu na płeć i wprowadzenie odpowiednich zmian. Opracowanie i wdrożenie do realizacji kompleksowej polityki dotyczącej związku między przemocą wobec kobiet a strukturalną nierównością płci. Ramy prawne i polityczne powinny wyraźnie uwzględniać i łączyć wszystkie formy przemocy wobec kobiet jako przejawy tego samego zjawiska.
- Zaangażowanie organizacji działających na rzecz praw kobiet, praw osób LGBT i praw migrantów zarówno w proces tworzenia polityki równościowej jak i możliwość opiniowania i

³³ na przykład Polska nie ma szczególnego prawa zakazującego okaleczania żeńskich narządów płciowych (FGM), jednak przypadki okaleczania żeńskich narządów płciowych mogą być ścigane na podstawie przepisów prawa karnego - art. 156, 157 i 160 Kodeksu karnego. Obowiązuje tu zasada eksterytorialności, co oznacza, że okaleczanie żeńskich narządów płciowych byłoby karalne, nawet gdyby zostało popełnione poza krajem

³⁴ LGBT – akronim używany dla określenia osób identyfikujących się jako lesbijki, geje, osoby bi- i transpłciowe.

inicjowania zmian legislacyjnych, tak aby w większym stopniu uwzględnić perspektywę ofiary i wymiar genderowy w projektowaniu instrumentów prawnych.

- W dziedzinie zapobiegania należy określić konkretne obowiązki spoczywające na systemie edukacji oraz mediach, tak aby zwiększyć świadomość społeczną na temat SGBV i jej przyczyn.
- Zwiększenie środków przeznaczonych na wsparcie materialne dla ofiar
- Wprowadzenie instrumentów prawnych umożliwiających ściganie wszelkich form SGBV. Wzmocnienie ścigania poprzez rozwój prawa materialnego obejmującego wszystkie formy SGBV. Uznawać za przestępstwo wszelkie formy przemocy wobec kobiet, zgodnie z wymogami konwencji stambulskiej.
- dostosowanie narzędzi prawa procesowego poprzez wprowadzenie środków ochrony ofiar podczas dochodzeń i postępowań karnych, wzmacniających pozycję ofiar i zapobiegające ich wtórnej wiktyimizacji.
- Zapewnienie skutecznego wdrożenia polityk i ustawodawstwa. Opracowanie mechanizmu regularnego szkolenia dla przedstawicieli kompetentnych instytucji i organów z udziałem, w miarę możliwości, działających w obszarze zapobiegania SGBV organizacji pozarządowych.
- Dokonanie przeglądu, udoskonalenie i harmonizacji obecnego systemu gromadzenia danych dotyczących spraw związanych z SGBV w celu zapewnienia, że wszystkie zainteresowane podmioty posługują takimi samymi standardami, uwzględniając płeć i wiek osób zaangażowanych. Dane te powinny być ogólnie dostępne.
- Zabezpieczeni odpowiednich środków budżetowych na interwencje i działania zapobiegające SGBV wraz z jasno określonymi źródłami i zasadami finansowania. W szczególności należy przeznaczyć odpowiedni budżet na działania w zakresie zapobiegania, ochrony i wsparcia dla ofiar, systematyczne szkolenia i działania koordynacyjne.

Cztery wymiary zapobiegania SGBV i pomocy ofiarom

Podjęcie skoncentrowane na ofierze SGBV

Podjęcie koncentrujące się na osobie, która doświadczyła SGBV oznacza, że jej prawa, potrzeby i życzenia są traktowane priorytetowo. Oznacza to również, że każda ofiara jest traktowana z

szacunkiem. Kobiety, mężczyźni, dziewczęta i chłopcy, osoby homoseksualne, osoby biseksualne i transpłciowe bez względu na wiek, pochodzenie, kulturę i narodowość, powinny korzystać z przysługujących im praw na równych zasadach i brać udział w podejmowaniu decyzji, które ich dotyczą.

Powinny się je zachęcać do zgłaszania zaistniałych przypadków SGBV oraz do dochodzenia sprawiedliwości; naszym zadaniem jest pomóc im przewyciężyć poczucie winy i wstydu oraz chronić ich przed stygmatyzacją i oskarżeniami.

Bezpieczeństwo osób, które doświadczyły SGBV i ich rodzin, jest zawsze najważniejsze. Możliwość przeniesienie do bezpiecznego domu, mieszkania, schroniska lub innej lokalizacji, jeśli ich bezpieczeństwo jest zagrożone i wymagają tego okoliczności, powinna być zawsze możliwe. Tożsamość ofiary nigdy nie należy ujawniać bez jej uprzedniej zgody.

Decyzje, życzenia, prawa i poufność ofiar oraz ich rodzin, są zawsze honorowane.

Grupom szczególnie zagrożonym SGBV należy zapewnić kompleksowe informacje na temat dostępnej pomocy, w tym usług medycznych, wsparcia psychospołecznego, pomocy prawnej oraz (w razie potrzeby) pomocy materialnej i dostępu do bezpiecznego schronienia.

W przypadku, gdy dana osoba doznała uszczerbku na zdrowiu fizycznym lub psychicznym, należy zawsze zapewnić pomoc medyczną. W przypadku chęci podjęcia kroków prawnych należy zapewnić jej bezpłatną pomoc prawną.

Podejście oparte na prawach człowieka

Migranci, którzy doświadczyli SGBV, powinny otrzymać odpowiednie wsparcie, aby móc korzystać z przysługujących im praw. Podejście oparte na prawach człowieka postrzega osoby dotknięte przemocą lub podatne na zagrożenia jako „podmioty praw” i uznaje, że prawa te powinny być przestrzegane. Konsekwentnie wszystkie zainteresowane strony (państwo, władze samorządowe, organy ścigania, organizacje pozarządowe, media) są postrzegane jako „podmioty odpowiedzialne”, które są zobowiązane do zachęcania i wspierania „podmiotów praw” na drodze ich dochodzenia.

Zdolność migrantów do korzystania z przysługujących im praw powinna być oceniona poprzez zidentyfikowanie możliwych przeszkód bądź przyczyn strukturalnych (kulturowych lub politycznych) utrudniających to bądź uniemożliwiających.

W ten sam sposób należy ocenić możliwości i ograniczenia „podmiotów odpowiedzialnych”.

Należy opracować strategie budowania kompetencji i pokonywania istniejących ograniczeń podmiotów odpowiedzialnych.

Należy prowadzić monitorowanie i ocenę wyników działań, kierując się standardami i zasadami w zakresie praw człowieka.

Krajowe ramy prawne i polityki dotyczące ochrony przed SGBV, praw ofiar oraz równości płci należy systematycznie oceniać i analizować, aby zapewnić ich zgodność z obowiązującym prawem międzynarodowym i zmianę bądź eliminowanie przepisów dyskryminujących.

Normy związane z płcią i nierówne relacje władzy jako podstawowe przyczyny SGBV powinny zostać zidentyfikowane i eliminowane; uwzględnianie wymiaru genderowego, promowanie równych praw, działania na rzecz wyeliminowania wszelkich form uprzedzeń związanych z płcią, mizoginii lub nienawiści w stosunku do osób LGBT powinno być zintegrowane z realizowanymi programami i projektami.

Zaangażowanie wielu interesariuszy

Biorąc pod uwagę złożony charakter SGBV, niezbędne są wspólne działania łączące różnego typu podmioty do których zadań należą zapobieganie i reagowaniem na SGBV: instytucje rządowe, administracja lokalna, krajowe i międzynarodowe organizacje pozarządowe, agencje ONZ, a także instytucje świadczące usługi w zakresie ochrony zdrowia, wsparcia psychospołecznego, pomocy prawnej oraz organy ścigania.

Na szczeblu lokalnym dobrą praktyką jest rozwijanie partnerstw, łączących zainteresowane instytucje, w celu większej koordynacji działań i opracowania ścieżki dostępu do skutecznej pomocy dla ofiar SGBV.

Dla wszystkich zaangażowanych podmiotów należy opracować standardowe procedury operacyjne (SOP) dotyczące zapobiegania SGBV i reagowania na ujawnione przypadki, zawierające schematy koordynacji działań, ścieżki skierowań i mechanizmy sprawozdawcze.

Wiedza, umiejętności i podejście zainteresowanych stron powinny być stale rozwijane i ulepszone poprzez szkolenia i warsztaty. Regularne szkolenia dla władz lokalnych, organów ścigania i urzędników sądowych są niezbędne, aby upewnić się, że posiadają niezbędną wiedzę na temat SGBV, a także uznają, szanują i są zdeterminowani do ochrony praw ofiar SGBV.

Wszystkie programy związane z SGBV wymagają odpowiednich mechanizmów monitorowania i oceny.

Współpraca ze społecznością migrantów

Podjęcie uwzględniające jakieś formy zaangażowania danej społeczności: wymaga ono uznania społeczność migrantów za ważnego partnera w opracowywaniu strategii, polityk i programów związanych z pomocą i ochroną. Działania w dialogu ze społecznościami migrantów daje wyraz poszanowaniu ich praw do informacji i transparentności działań administracji. Zaangażowanie grup, które często są pomijane, jako aktywnych i równych partnerów w zakresie oceny, projektowania, wdrażania i monitorowania, powinno również wzmocnić ich społeczną i kulturową inkluzję.

Podjęcie oparte na społeczności pozwala również na proces bezpośrednich konsultacji i dialogu z członkami społeczności migranckich szczególnie narażonymi na SGBV, takimi jak samotne kobiety, dziewczęta, osoby LGBTI.

Dotarcie do społeczności w celu zajęcia się podstawowymi przyczynami SGBV i zwiększenia zdolności ich członków do zapobiegania i łagodzenia jej skutków należy połączyć z uwzględnianiem problematyki równości płci i kampaniami promującymi równość i tolerancję.

PODSUMOWANIE

Chociaż brak nam statystyk dotyczących przebywających w Polsce migrantów z doświadczeniem SGBV, mamy powody sądzić, że przemoc, przyjmująca różne formy, której ofiarą padają głównie migrantki, dotyka dużej grupy osób. Niewątpliwie ważną rolę odgrywają tutaj pewne cechy procesu migracji (stres kulturowy, zmiana ról społecznych, doświadczanie uprzedzeń ze strony społeczeństwa kraju przyjmującego i obniżanie poziomu życia, tj. degradacja społeczna). Ale zagrożenie SGBV wynika również z pewnych luk w mechanizmie integracji i ochrony migrantów. Ponieważ w polskim ustawodawstwie wciąż znajduje się stosunkowo niewiele odpowiednich przepisów, opracowanie kompleksowych i całościowych ram dotyczących integracji migrantów w polskim społeczeństwie stanowi ważny element niniejszych rekomendacji.³⁵ Wraz ze wzrostem liczby migrantów przybywających do Polski opracowanie zintegrowanego, strategicznego dokumentu opisującego politykę migracyjną i integracyjną może przynieść decydującą poprawę ich sytuacji.³⁶ Jednocześnie należy dostosować szereg instrumentów prawnych, środków zapobiegawczych i form pomocy, od zapewnienia ochrony w sytuacjach kryzysowych po długoterminową pomoc socjalną dostępnych dla

³⁵ należy zauważyć, że jak dotąd w polskim ustawodawstwie brak jest definicji „integracji”

³⁶ Polityka integracji dotyczy prawie wyłącznie osób, które otrzymały lub szukają ochrony międzynarodowej, dlatego istnieje potrzeba rozszerzenia przepisów integracyjnych na inne grupy migrantów

wszystkich ofiar, bez względu na ich pochodzenie i związek ze sprawcą. Państwo powinno zapewnić ochronę przed SGBV kobietom, mężczyznom, dziewczętom i chłopcom, osobom homoseksualnym, biseksualnym i transpłciowym bez względu na wiek, pochodzenie lub narodowości; powinno też zadbać, że ofiary SGBV mogą poufnie zgłosić przypadek przemocy i mieć niedyskryminacyjny dostęp do usług i wsparcia, w tym pomocy medycznej, psychospołecznej, prawnej i materialnej, a także bezpiecznego zakwaterowania w nagłych wypadkach.

Według Eurostatu ponad 683 000 obcokrajowców otrzymało zezwolenia na pobyt w Polsce w 2017 roku, co jest najwyższym wynikiem spośród wszystkich krajów Unii Europejskiej (należy równocześnie zauważyć, że w ostatniej dekadzie nastąpił znaczny napływ obywateli Polski do innych państw członkowskich UE). Obecnie w Polsce pracuje ponad dwa miliony migrantów, głównie z Ukrainy, z których większość przybywa do największych polskich miast. W odpowiedzi zaczynają się pojawiać polityki integracyjne na poziomie lokalnym: władze lokalne największych polskich miast opracowały i wdrożyły własne polityki integracyjne, łącząc różne kwestie istotne dla integracji migrantów, ich dobrobytu i bezpieczeństwa. Dobrym przykładem są tutaj inicjatywy podejmowane przez gminy Warszawa, Poznań lub Gdańsk. Niestety działania te przyniosły jak dotąd stosunkowo ograniczone wyniki, głównie z powodu niewystarczających środków finansowych przeznaczonych na ten cel. Biorąc pod uwagę, że kluczowym elementem poprawy ochrony i rozszerzenia dostępu do skutecznej pomocy prawnej i społecznej dla migrantów - ofiar SGBV, wydaje się być wspólny wysiłek i wspólna praca wszystkich zainteresowanych stron. Tam, gdzie to możliwe, należy budować lokalne koalicje gmin, policji, lokalnych i międzynarodowych organizacji pozarządowych wraz z instytucjami udzielającymi pomocy ofiarom SGBV (punkty porad, centra interwencji kryzysowej, specjalistyczne centra wsparcia, centra wsparcia i schroniska); tam, gdzie to możliwe, powinno szukać się możliwej synergii działań i dążyć do zacieśnienia współpracy, starając się zaangażować lokalne społeczności migrantów jako ważnego partnera